

Jerzy Namysłowski
Jerzy Napiórkowski

UWAGI O BADANIACH NAD WYKORZYSTANIEM KWALIFIKACJI
ZAWODOWYCH NAUCZYCIELI WYCHOWANIA TECHNICZNEGO
W SZKOŁACH

/zarys problemu badawczego/

1. W s t ę p

Reforma systemu oświaty w Polsce, która nastąpi w najbliższych latach pociąga za sobą konieczność rozwiązania problemu kwalifikacji kadry nauczycielskiej. Istotnym zatem zadaniem jest przygotowanie odpowiednio wykwalifikowanych nauczycieli, a następnie prawidłowa i efektywna gospodarka kadrami.¹ Dotyczy to szczególnie specjalistów wąskich dziedzin, których nie mogliby zastąpić nauczyciele innych przedmiotów.

Efektywne funkcjonowanie każdej szkoły jako instytucji jest ściśle zależne od merytorycznego podziału pracy wśród jej pracowników, opartego na rzeczywistych kwalifikacjach zawodowych. W procesie dydaktyczno-wychowawczym dotyczy to nauczycieli. Jeżeli przyjąć, że formalne wykształcenie determinuje² w istotnym stopniu rzeczywiste kompetencje i kwalifikacje, to nie można przy analizie struktury organizacyjnej szkoły pominąć tego aspektu. Jest on szczególnie ważny w tworzeniu koncepcji schematu organizacyjnego³, który umoz-

1. Znalazło to swój wyraz w opublikowanym Sprawozdaniu KC PZPR za okres od VI do VII Zjazdu, w którym podkreślono, że o pomyślnej realizacji zadań systemu edukacji narodowej decydować będą nauczyciele, ich kwalifikacje i postawa ideowa.
2. Zakładając, że zorganizowany system kształcenia ma za zadanie przygotowanie obywateli do aktywnej pracy zawodowej w społeczeństwie.
3. J. Namysłowski: Proces dydaktyczny w szkole w świetle prakseologicznej teorii organizacji, WSN w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1974, s. 62-69, 76-82, 99-110.

liwiłby realizację określonych zadań dydaktyczno-wychowawczych w szkołach. Wynikające z tych zadań konkretne obowiązki nauczycieli muszą uwzględniać rzeczywiste kwalifikacje.

Można zatem stwierdzić, że istnieje ścisła współzależność między efektywnością pracy szkoły a stopniem wykorzystania kwalifikacji nauczycieli oraz między zgodnością zakresu ich obowiązków a ich przygotowaniem zawodowym, co powinno znaleźć się w centrum uwagi dyrekcji szkół i administracji oświaty /kuratorium/.

Zagadnienie to staje się szczególnie ważne i aktualne w przededniu reformy systemu oświaty w Polsce. Powodzenie i skuteczność zreformowanej szkoły wymaga już od początku przewidzianego i pełnego wykorzystania kadry pedagogicznej.

Konkludując: wyniki badań nad prawidłowością wykorzystania kadry pedagogicznej w szkole mają wielką wartość praktyczną dla administracji szkolnej, oraz instancji partyjnych i związkowych, współodpowiedzialnych za funkcjonowanie placówek oświatowych.

2. Niektóre metodologiczne założenia i problemy omawianych badań

Zagadnienie wykorzystania kadry nauczycielskiej można badać od strony:

- formalnych kwalifikacji nauczycieli /rodzaj ich wykształcenia, specjalizacja, stopień zawodowy lub naukowy/, biorąc pod uwagę rodzaj nauczanych przez nich przedmiotów, obciążenie godzinowe bądź inne pełnione funkcje;
- zobiektywizowanych wyników pracy dydaktyczno-wychowawczej, odzwierciedlających rzeczywiste kwalifikacje, szczególnie te, które nie mogą być stwierdzone formalnymi atrybutami /świadectwo, dyplom itp./.

Zagadnienie to można badać również kompleksowo, uwzględniając tak kryteria formalne, jak i wyniki merytoryczne.

Zasadnicza różnica w ujęciu badawczym problemu polega na sposobie zebrania i charakterze danych o cechach i rozmiarach badanego zjawiska. W pierwszym z wyżej wymienionych sposobów podejścia pełny zestaw danych można zebrać na podstawie analizy dokumentacji szkół /arkusze organizacyjne/ oraz administracji /teczki personalne/. W drugim zaś konieczne jest przeprowadzenie badań o charakterze testów lub sprawdzianów, co jest znacznie bardziej trudne i pracochłonne. W trzecim przypadku konieczne jest zastosowanie obu procedur.

Następnym zagadnieniem, wymagającym rozpatrzenia przed podjęciem badań nad wykorzystaniem kwalifikacji nauczycieli, jest ich czasoprzestrzenne ujęcie. Można tu wyodrębnić:

- ujęcie statyczne, omawiające jeden przekrój czasowy badanego zjawiska;
- ujęcie dynamiczne, analizujące dwa lub więcej przekrojów czasowych i pozwalające ujawnić czasową zmienność zjawiska, generalny trend i miary dynamiki przemian.

Konieczne jest również uwzględnienie przestrzeni społeczno-ekonomicznej opartej na terytorialnym układzie administracyjnym kraju, np. przeprowadzenie badań w szkołach danej gminy, miasta, województwa, regionu geograficzno-ekonomicznego lub całej Polski.

Interesujące byłoby zaprezentowanie problematyki wykorzystania kwalifikacji nauczycieli w układzie przestrzennym regionu czy kraju. Gdyby powiązać to zagadnienie z charakterem rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych obszarów, nastąpiłoby powiązanie badań nad wykorzystaniem kwalifikacji nauczycieli z szeroko rozumianą gospodarką przestrzenną. Jest rzeczą oczywistą, że można też szukać korelacji z wieloma innymi czynnikami, szczególnie z działalnością administracji oświaty i dyrekcji szkół.

Na koniec wspomnieć trzeba, że ustalenie zasięgu badań wymaga ścisłego określenia badanych szkół tak pod względem

stopnia, typu i specjalności, jak i poziomu ich zorganizowania.

Badając wykorzystanie w szkole nauczycieli specjalistów w zakresie wychowania technicznego względnie zajęć praktyczno-technicznych należy zwrócić uwagę na duże zróżnicowanie ich formalnego przygotowania⁴ oraz na ewolucję treści wychowania technicznego⁵.

Z tych też względów niezbędne jest precyzyjne określenie zakresu i badań oraz zdefiniowanie pojęć, w szczególności pojęcia "wychowanie techniczne". Nazwa ta wg nomenklatury z 1976 r. obejmuje zarówno tzw. zajęcia praktyczno-techniczne, jak i wychowanie techniczne.

3. Specyficzny charakter pracy nauczycieli wychowania technicznego

Podjęcie omawianych badań podyktowane jest specyfiką przygotowania zawodowego nauczycieli wychowania technicznego, która szczególnie uwidoczniła się po odejściu od koncepcji /realizowanej np. w SN-ach/ kształcenia specjalistów dwu-

-
4. Nauczycieli tych przygotowywały początkowo licea pedagogiczne i studia nauczycielskie w ramach specjalizacji "zajęcia praktyczno-techniczne", następnie wyższe szkoły nauczycielskie na studiach zawodowych w specjalności "zajęcia praktyczno-techniczne", a w końcu wyższe szkoły pedagogiczne na jednolitych studiach magisterskich na kierunku "wychowanie techniczne".
  5. Przedmiot ten w swych założeniach dydaktyczno-wychowawczych przechodził ewolucję tak swej treści, jak i nazwy. Obecnie w 1977 r. - w szkołach podstawowych ma nazwę "zajęcia praktyczno-techniczne", a w liceach ogólnokształcących "wychowanie techniczne", natomiast w zreformowanej 10-letniej szkole ogólnokształcącej proponuje się go nazywać "technika i praca".

przedmiotowych. Specyfika ta jest ściśle związana z charakterem pracy nauczycieli specjalistów wychowania technicznego. Do cech charakterystycznych pracy tych nauczycieli należy zaliczyć:

- odpowiedzialność organizacyjno-materialną za wyposażenie pracowni i jej wykorzystanie,
- konieczność uwzględniania ścisłego związku tematycznego zajęć z problemami gospodarki narodowej,
- możliwość wykonywania w trakcie zajęć prac na rzecz wyposażenia szkoły i jej otoczenia,
- wiodąca rola nauczyciela wychowania technicznego w pracach społecznych,
- trudności natury dydaktycznej wynikające z braku ciągłości i tradycji w realizacji przedmiotu, którego koncepcja pedagogiczna, a także nazwa często się zmieniała,
- wciąż jeszcze niedostateczna ranga przedmiotu wśród nauczycieli, dyrekcji szkół oraz administracji szkolnej⁶, wynikająca z tradycyjnego utożsamiania go z prymitywnymi "pracami ręcznymi".

Należałoby dodać, że nauczyciel, który po ukończeniu studiów na kierunku "wychowanie techniczne" posiada stopień magistra techniki, jest wśród całego zespołu pedagogicznego obecnej szkoły podstawowej a także i liceum ogólnokształcącego, jedynym pełnokwalifikowanym przedstawicielem nauk technicznych. Stąd też powinien on być wykorzystany zgodnie ze swoim przygotowaniem zawodowym. Jest to szczególnie ważne z uwagi na fakt, że od nauczycieli tej specjalności współzależec będzie ukształtowanie pełnej świadomości obywateli,

---

6. Nie został jeszcze w naszym systemie oświaty wdrożony pełnosprawny programowy socjalistyczny proces wychowania przez pracę na wzór niektórych innych społeczeństw socjalistycznych np. ZSRR lub NRD. Nastąpi to po reformie oświaty obecnie przygotowywanej - por. nowy program przedmiotu "technika i praca" w czasopiśmie Wychowanie Techniczne w Szkole 1976, nr 3, s. 108-131.

którzy kontynuować będą socjalistyczną rewolucję naukowo-techniczną w latach 2000-nych.⁷

4. Dotychczasowy stan badań i publikacji na temat wykorzystania kwalifikacji formalnych nauczycieli

W literaturze krajowej nie spotyka się wielu publikacji o charakterze naukowym lub źródłowym poświęconych omawianemu tematowi. Stosunkowo nieliczne badania, które prowadzono, związane były z potrzebami administracji szkolnej i miały charakter kontrolno-diagnostyczny. Do najbardziej wyczerpujących należą materiały źródłowe opracowane dla Raportu o Stanie Oświaty z 1973 r.⁸, w większości nie publikowane lub opublikowane we fragmentach, oraz publikacje W. Iwanowskiego⁹ oraz T. Malinowskiego¹⁰. Całkowicie brak jest tego rodzaju publikacji dotyczących nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych i wychowania technicznego.

O tym, że celowe są takie badania świadczą cytowane prace, a także wyniki badań Zakładu Wychowania Technicznego WSP w Bydgoszczy, których fragment zamieszczono w tym Zeszycie.

-
7. R. Jezierski: Program wychowania człowieka socjalizmu a rewolucja naukowo-techniczna, w: "Człowiek-socjalizm-rewolucja naukowo-techniczna", Warszawa 1974, KiW, s. 81 - 108. W tymże zbiorze czytelnik znajdzie też szereg innych artykułów związanych m.in. z rolą nauczycieli wychowania technicznego np. B. Suchodolskiego na s. 193-219, T. Nowackiego na s. 220-260, J. Kluczyńskiego na s. 159-173.
  8. "Założenia i tezy raportu o stanie oświaty" opr. przez Komitet Ekspertów - "Nowa Szkoła" 1973, nr 4, s. 33, gdzie stwierdza się niezgodności między specjalizacją nauczycieli a nauczaniem przedmiotami.
  9. Kadry nauczycielskie, Warszawa 1968, PZWS.
  10. Kto, gdzie i czego uczy w: Głos Nauczycielski 1972, nr 33.

W ostatnich latach właściwe wykorzystanie nauczycieli specjalistów zajęć praktyczno-technicznych /tzn. zgodne z ich specjalnością/ oscyluje wokół 45 - 55 % ich nominalnego wymiaru pracy. Jest to wskaźnik bardzo niski, kryjący duże rezerwy.

5. Sposoby ujęcia badań nad wykorzystaniem nauczycieli

Wyniki badań, o których mowa, przeznaczone są dla organizatorów pracy szkolnej, a więc dla dyrekcji szkół oraz administracji oświaty. Dlatego też można wyodrębnić następujące ujęcia badań nad wykorzystaniem nauczycieli:

- A. Ujęcie diagnostyczno-kontrolne, stwierdzające wykorzystanie nauczycieli w aktualnej sytuacji szkoły lub systemu oświaty. Może ono obejmować prezentację monograficzną: a/ stanu wykorzystania kadry w konkretnym przedziale czasu, co służy operatywnej bieżącej kontroli prawidłowości stanu zatrudnienia; b/ procesu kształtowania się w dłuższym okresie czasu wykorzystania kadry, co z kolei służyć może konfrontacji rzeczywistości z polityką oświatową będącą wynikiem długofalowych wytycznych partyjno-rządowych.
- B. Ujęcie prognostyczne, określające przewidywany w przyszłości stan wykorzystania nauczycieli określonych specjalności. Ujęcie to muszą jednak wyprzedzać prowadzone przez dłuższy czas badania diagnostyczne.

Wyjaśnienie, choćby częściowe, każdego z tych zagadnień służy realizacji efektywnej polityki kadrowej oraz wyzwoleniu rezerw, jakie tkwią w niewykorzystanych kwalifikacjach zawodowych nauczycieli. Badania takie powinny niejako stanowić narzędzie pracy w ukierunkowaniu działalności służb pracowniczych szkolnictwa, w odniesieniu do nauczycieli wszystkich specjalności.

7. Aktualne badania Zakładu
Wychowania Technicznego
Wyższej Szkoły Pedagogicznej
w Bydgoszczy

Podjęte w 1971 r. badania objęły szereg rejonów w obecnych województwach: bydgoskim, toruńskim i włocławskim. Analizy miały na celu dynamiczne ujęcie problemu wykorzystania nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych w szkołach podstawowych poczynając od 1965 roku. Badaniami objęto ponad 150 szkół.

Pomimo, że badania te są wciąż jeszcze w toku, można już dziś stwierdzić, że nauczyciele specjaliści wychowania technicznego wykorzystywani są zgodnie z kwalifikacjami poniżej 50 % ich etatowego wymiaru godzinowego.

W niniejszym Zeszycie zostało zamieszczone m.in. sprawozdanie J. Napiórkowskiego, E. Grodzkiego, R. Gajewskiego i I. Górskiej z badań przeprowadzonych w szkołach miasta i rejonu Grudziądza oraz rejonu Rypina.

Poznanie stopnia wykorzystania kwalifikacji nauczycielskich, a także współzależności z innymi cechami funkcjonowania szkoły, może stanowić interesujący przyczynek do usprawnienia działalności pedagogicznej w zreformowanej 10-letniej szkole ogólnokształcącej.

B i b l i o g r a f i a

Człowiek - Socjalizm - Rewolucja naukowo-techniczna, Warszawa 1974, KiW, seria: Ideologia a Współczesność.

Iwanowski W.: Kadry Nauczycielskie, PZWS, Warszawa 1968.

Komitet Ekspertów dla opracowania Raportu o stanie oświaty w PRL - założenia i tezy raportu o stanie oświaty, Nowa Szkoła 1973, nr 4.

Krawcewicz St.: Nowy typ nauczyciela, jego kształcenie i doskonalenie, w: Kształcenie dla przyszłości cz. II, Polska 2000

z 3/1972, Ossolineum, Wrocław 1972.

Malinowski T.: Kto, gdzie i czego uczy, w: Głos Nauczycielski 1972, nr 33.

Namysłowski J.: Proces dydaktyczny w szkole w świetle prakseologicznej teorii organizacji, WSN w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1974.